

СПЕЦИФИКИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО ОД ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА НУКЛЕАРНА ШТЕТА

Апстракт: Под оправдувањето дека нуклеарната енергија и нејзината употреба во мирновременски цели даваат голем придонес и одговараат на барањата кои ги поставува модерното општество бил прифатен принципот на ограничена одговорност на операторот за штетата причинета на трети лица во случај на нуклеарна несреќа. Ова ограничување овозможило пазарот на осигурување на истапи и да овозможи осигурување на операторот од нуклеарна одговорност. Денеска, паралелно со меѓународниот режим на нуклеарна одговорност, коегзистира и режимот на задолжително осигурување од одговорност спрема трети лица во случај на нуклеарна несреќа. Тој има низа свои специфики кои ќе бидат предмет на приказ и анализа на овој труд.

Клучни зборови: *осигурителни пулови, надомест на штета, нуклеарна штета, осигурување од одговорност*

АМПОВСКА Марија

SOME SPECIFIS OF THE NULEAR LIABILITY INSURANCE

Abstract: The principle of limited liability in amount for the nuclear operator in aspect of third party liability in case of nuclear accident was accepted by the society under the excuse that the nuclear energy and the use in peaceful goals are a huge contribution in fulfilling the requests set by the modern society. The limitation of liability in amount made it possible for the insurance market to step out and offer insurance for the nuclear operator in third party liability. Today, the international regime of nuclear liability coexists together with the regime of mandatory insurance in third party liability for nuclear damage. This regime has its many specifics and they are the object of this paper.

Keywords: *insurance pools, compensation, nuclear damage, liability insurance*

Воведни напомени

За пазарот на осигурување е карактеристично што осигурителите ја штитат својата солвентност преку анализа и преземање на ризик за поголем број на настани за кои осигурувачите подготвуваат статистика врз основа на која се проценува веројатноста и сериозноста на секој настан, како и осигурителните суми кои би се исплатиле ако се случи осигураниот ризик. Оваа техника не била применлива кога станувало збор за нуклеарниот ризик. Дури и пред искуството со најголемите нуклеарни несреќи до денешен ден било јасно дека нуклеарните инциденти не се случуваат често но кога ќе дојде до нив штетата е огромна и не познава граници. Со цел да не ја избегнат одговорноста спрема општеството во повеќе земји осигурителите се здружиле со цел да обезбедат максимален капацитет за обесштетување, таканаречени insurance pools или осигурителни пулови. Вакви пулови биле формирани скоро во сите земји кои имале нуклеарни инсталации и тие реципрочно обезбедувале покритие за реосигурувањето. Во принцип тие го дополнувале државниот финансиски капацитет со меѓународниот и постигнувале распределување на ризикот и обезбедувале значајни суми за осигурително покритие. *„Иако првичната цел на овој осигурителен механизам била да одговори на обврската за осигурување воспоставена со меѓународните конвенции за нуклеарна одговорност спрема трети лица (ова сè уште се смета за најзначајна цел), со цел да одговори на потребите на нуклеарната индустрија оваа цел набрзо била проширена и вклучувала осигурување за надоместување на нуклеарните оператори за загуби што произлегуваат од штета на нивните инсталации што уследиле од нуклеарен настан“.*¹

Клучен принцип на осигурувањето се состои во трансфер на ризикот, односно трансфер на трошоците во случај на нуклеарен инцидент од билансната состојба на нуклеарниот оператор кој има осигурување до трета страна – осигурувачот. На овој начин, носителот на одговорност за причинета нуклеарна штета во случај на нуклеарна катастрофа ќе може да се справува со мерки за подобрување на својот бизнис, знаејќи дека финансиските трошоци и загуби ќе бидат подмирени од страна на осигурителот. Од гледна точка на оштетените во случај на нуклеарен инцидент, овој трансфер на ризик е од голем бенифит бидејќи ги зголемува неговите можности за адекватен надомест.

Во случајот со ТЕРСО (Компанија за електрична енергија на Токио), компанија која е сопственик на објектот Fukushima Daiichi во

¹) Nuclear accident compensation, Issued in 2013 on behalf of the Nuclear Pools, available on <http://www.nuclearpools.com/liability.asp> (пристапено на 20.1.2014).

Јапонија, поради непостоењето на осигурување ТЕРСО, за само неколку месеци од настанувањето на инцидентот се нашол во состојба да зависи од државата, бидејќи не бил во можност да одговори финансиски на барањата на оштетените како и на трошоците за стабилизација на нуклеарната инсталација. *„Купувањето осигурување, поддржано како и досега од широко распространетиот капитал на трети лица, дава поголема гаранција за одржлива финансиска сигурност за жртвите на несреќа отколку задржувањето на ризикот кај операторот. Покрај тоа, користа од постоењето на значителна инфраструктура на глобален и независен пазар на осигурување, која е способна да се справи со барања на жртвите независно и без конфликт на интереси е убедувачко за жртвите на нуклеарна несреќа... И покрај тоа што нуклеарната индустрија бара нови начини за покривање на своите обврски кои произлегуваат од нуклеарната одговорност, со текот на времето се покажало дека трансферот на ризик константно се покажувал како најевтин метод што им стои на располагање на операторите за исполнување на нивните обврски”.*²

1. Формирање на осигурителни пулови

Денеска движечка сила на трансферот на ризик во случај на нуклеарна несреќа се осигурителните пулови кои биле формирани во 50-тите години на минатиот век, со цел да се обезбеди осигурителите без проблем да се справат со значителни барања во случај на нуклеарен инцидент.

Во почетокот на употребата на нуклеарната енергија за производство на електрична енергија во 50-тите години од приватниот осигурителен сектор било побарано покритие за два вида одговорност: покритие за штетата што осигуреникот ќе ја претрпи во случај на нуклеарна несреќа што ќе биде причинета на нуклеарниот реактор, а од друга страна осигурување од одговорност за штета причинета на трети лица во случај на нуклеарен инцидент, осигурување што било од задолжителна природа за операторот на нуклеарната централа. *„Со оглед на фактот дека ниту една од постоечките осигурителни компании не била во можност да го обезбеди потребното покритие како единка, ниту пак со помош на вообичаените ко-осигурителни спогодби, а со вообичаените спогодби за реосигурување и ретроцесија можело да дојде до непозната акумулација асоцијациите (или pools како што е изворниот назив, заб. на авторот М.А.) на осигурители и реосигурители биле воспоставени ширум светот со цел да го обезбедат неопходното покритие за операторите на нуклеарни*

²⁾ Ibid str. 4

централи.³

Причини за создавање на осигурителни пулови по повод нуклеарниот ризик, според Британската асоцијација Nuclear risk insurers Ltd. можат да бидат сумирани на следниов начин⁴:

- „Ризикот бил непознат и со потенцијал на катастрофа и поради тоа би ги обесхрабрил повеќето индивидуални осигурители во потегот самостојно да го осигураат ризикот;
- Ризиците биле неколку на број и немале доволна раширеност за да се обезбеди балансирано портфолио, ниту го оправдувале воспоставувањето на индивидуални оддели од страна на секоја осигурителна единка кои би имале намера да работат во оваа сфера од бизнисот;
- Во случај на користење конвенционални методи на вообичаено реосигурување и спогодби за ретроцесија катастрофалната природа на бизнисот би ги направила ранливи одделни осигурители поради непознатите акумулации;
- Колку и да не е веројатно случувањето на нуклеарна катастрофа, доколку се случи таков настан, постапувањето по барањата и процедурата за спогодување би барале поддршка од целиот национален пазар на осигурување или дури и на меѓународните пазари.
- Размената на вообичаени сметки на реосигурување помеѓу националните асоцијации обезбедува пристап кон светскиот осигурителен капацитет за оние национални пазари кои сакаат да учествуваат”.

Првите осигурителни пулови биле создадени во САД со создавањето на Nuclear Energy Property Insurance Association (NEPIA), the Nuclear Energy Liability Insurance Association (NELIA) и Mutual Atomic Energy Reinsurance Pool (MAERP – кој осигурувал сопственост и одговорност) во 1956 година. Трите асоцијации обединувале повеќе од 300 компании и достигнале капацитет на осигурување во износ од повеќе од 125 милиони американски долари. Во текот на истата година, 1956 година биле формирани и првите европски осигурителни асоцијации, поточно Шведската и Британската асоцијација, а во 1957 година асоцијации биле формирани во Кралство Белгија, Кралство Данска, Република

³) Ameye, E., Igartua, Arregui I., National nuclear third party insurance pools revisited from a European Union competition law perspective, *Biannual Congress of the International Nuclear Law Association*, Manchester, 8-11 October 2012, available on http://www.burges-salmon.com/inla_2012/10140.pdf (пристапено на 26.1.2014).

⁴) Цитат според Nuclear Risk Insurers Limited, достапен на www.nuclearpools.com (пристапено на 29.1.2014).

Финска, Република Франција, Република Италија, Кралството Норвешка и Конфедерација Швајцарија, во 1958 во Холандија, во 1959 година во Република Австрија и во 1960 година во Јапонија.

Карактеристика на осигурителните пулови во ЕУ е што тие имаат национална природа, односно „...што се однесува до одговорноста спрема трети лица, Белгиски нуклеарен оператор може да купи осигурување само од Белгиска асоцијација, Германски оператор само од Германска и така натаму“.⁵ Кога се работи за осигурување на самиот оператор за материјална штета што тој би ја претрпел при нуклеарна несреќа, се чини дека не се оди строго по национална линија. Според одредени размислувања: „Осигурителните компании кои се дел од нуклеарните осигурителни пулови би требало да го земат во предвид формирањето на меѓународни асоцијации за осигурување нуклеарен ризик, а нуклеарните оператори би требало да земат во предвид обезбедувањето покритие на нуклеарни ризици со средства од нивни заеднички ентитети, како алтернатива или дополнување на осигурителните асоцијации“.⁶

2. Заеднички принципи на осигурителните пулови

Заеднички принципи на кои функционираат осигурителните пулови се следниве:

- Како прво тие го распоредуваат максималниот капацитет⁷ на осигурување на нуклеарниот ризик на основа на барање максимална партиципација во одреден вид на осигурување од сите согласни осигурители во рамки на националниот пазар на осигурување. Мнозинството на компании за неживотно осигурување учествуваат во националните пулови. Системот на нуклеарни осигурителни пулови обезбедува максимална сигурност за нуклеарната електрична индустрија преку контролирано членство и преку сигурноста имплицирана од распределување на ризикот преку обврзување ширум светот на членовите на пулот.

⁵) Ameye, E., Igartua, Arregui I., National nuclear third party insurance pools revisited from a European Union competition law perspective, Biannual Congress of the International Nuclear Law Association, Manchester, 8-11 October 2012, available on http://www.burges-salmon.com/inla_2012/10140.pdf (пристапено на 26.1.2014).

⁶) Ameye, E., Arregui, I., National nuclear third party insurance pools revisited from a European Union competition law perspective, str. 29, *Biannual Congress of the International Nuclear Law Association*, Manchester, 8-11 October 2012, available on http://www.burges-salmon.com/inla_2012/10140.pdf (пристапено на 26.1.2014).

⁷) Во рамките на овој контекст зборот капацитет означува акумулација на обврзувања на сите осигурители или реосигурители од еден индивидуален договор за осигурување на нуклеарен објект.

- На индивидуални осигурители во рамки на пуловите не им е дозволено да реосигураат или пренесат каков било дел од нивната партиципација во пулот на друг осигурител. Вакво реосигурување кое е дозволено е со други нуклеарни пулови во светот. Преку овој механизам осигурителите кои учествуваат во националниот нуклеарен пул можат да бидат сигурни дека нивните обврски се лимитирани до износот на нивната партиципација во нуклеарниот пул и дека во врска со ист нуклеарен инцидент не може да дојде до акумулација на изложеност на обврски преку други канали.

Сите осигурителни пулови за предмет на осигурување ги имаат нуклеарните центри, повеќето осигурителни пулови за предмет на осигурување ги имаат и останатите инсталации во циклусот на нуклеарно гориво и нуклеарниот транспорт, а само мал дел од осигурителните пулови за предмет на осигурување ги имаат радиоизотопите и нуклиди. Се разликуваат два вида на осигурително покривање:⁸

- Осигурување на материјална штета на лице место на несреќата и
- Осигурување од одговорност за правни обврски – надвор од местото на инцидентот.

Осигурувањето на материјална штета на место на несреќата опфаќа покривање во случај на:

- Пожар и слични опасности како и нуклеарни опасности;
- Дефекти на машините;
- Некои пулови обезбедуваат покривање во случај на прекин на бизнисот.

Карактеристики на осигурувањето од одговорност спрема трети лица кои се во врска со меѓународните конвенции за одговорност спрема трети лица во случај на нуклеарна штета се:

- Објективна одговорност;
- Канализирање на одговорноста;
- Ограничување во време и износ на одговорноста;
- Обезбедување на финансиска сигурност.

3. Специфики на концептот осигурлива нуклеарна штета

Денес постојат неколку проблематични аспекти за осигурителната индустрија. Се работи за проширување на поимот нуклеарна штета во интернационалниот режим на нуклеарната одговорност кое проширување

⁸⁾ Карактеристики на осигурувањето според презентација Insurance of nuclear risk, IEA, December 2013, available on <http://www.oecd-nea.org/ndd/workshops/nuclearcomp/presentations/documents/1.SebastiaanReitsma-OECD-NEALiabilityWorkshop-December2013.pdf> (пристапено на 25.1.2013).

содржи одредена проблематичност во поголем на можноста да се осигура под услови утврдени од осигурителните компании. Проблематични концепти на нуклеарна штета за осигурувањето можат да се сумираат на следниот начин:⁹⁾

- Трошоци за мерки за враќање на претходната состојба во животната средина погодена од нуклеарна несреќа, предвидени како нуклеарна штета со член I (1) (k)(iv) од Виенската конвенција, со член I (a) (vii)(4) од Париската конвенција и член I (f)(iv) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета од 1997 година;
- Загуба на добивка која води потекло од економски интерес од било какво користење или уживање во животната средина како што е предвидено во член I(k)(v) од Виенската конвенција и член I (f)(v) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета и член I(a)(vii)(5) од Париската конвенција;
- Трошоци за превентивни мерки предвидени во член I(1)(k)(vi) од Виенската конвенција, член 1(a)(vii)(6) од Париската конвенција и член I (f)(vi) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета;
- Покритие за нуклеарна штета причинета со радиоактивни емисии во рамки на дозволените дози за нормални услови на работење;
- Покритие за нуклеарна штета причинета од нуклеарен инцидент кој директно се должи на голема природна катастрофа со исклучителен карактер;
- Покритие за нуклеарна штета која станува евидентна по повеќе од десет години од нуклеарната несреќа. Во оваа категорија се и барањата за надомест на нуклеарна штета во вид на лична повреда за кои рокот на застареност е 30 години од моментот на нуклеарната несреќа, како што е предвидено со член VI (a)(i) од Виенската конвенција и член 8(a)(i) од Париската конвенција;
- Во одреден број држави може да претставува тешкотија да се обезбеди покритие на минималниот износ одговорноста од 300 милиони SDR според член V од Виенската конвенција и член II(1) (a) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета, како и износот од 700 милиони евра според член 7(a) од Париската конвенција;
- За осигурителната индустрија постои загриженост и за трошоците

⁹⁾ Сумирање на осигурителните проблеми според Pelzer, N., *International pooling of operators' funds: An opinion to increase the amount of financial security to cover nuclear liability? Discussion paper for the IAEA INLEX Group meeting on 21-22 June 2007*, p. 46-47.

за справување со сите тужби и барања во случај на голема нуклеарна несреќа, кога постои веројатност за поднесување на илјадници оправдани и неоправдани вакви барања за надомест на нуклеарна штета.

Во поглед на овие недостатоци на осигурителната индустрија, до израз доаѓаат позитивните страни на системот на здружување на операторите. Осигурителните асоцијации не може да се тврди со сигурност дека имаат капацитет да одговорат на новата генерација на меѓународни правни инструменти од областа на нуклеарната одговорност и барањата кои тие ги поставуваат. Така, на пример, со измените на Париската конвенција предвидени со Протоколот од 2004 година (кој сè уште не е стапен во сила) се предвидува лимит на одговорноста на нуклеарниот оператор од 700 милиони евра. Постои поделеност меѓу осигурителните пулови дали овој износ на одговорноста воопшто е осигурлив или не.¹⁰ Се чини дека постојат и причини кои го објаснуваат различниот став на различни осигурителни пулови. Причините главно се однесуваат на разликите во националните правни системи. Една од тие разлики се однесува на тоа што во некои држави постои правило според кое вкупната сума предвидена за нуклеарната одговорност мора да биде достапна веднаш по нуклеарниот инцидент. Друга разлика се однесува на начинот на кој капацитетот на нуклеарните осигурителни асоцијации се користи од страна на нуклеарните оператори. Така, секоја асоцијација за осигурување од нуклеарна одговорност располага со одреден капацитет. Овој износ може да биде искористен од страна на нуклеарниот оператор или за осигурување на неговата одговорност спрема трети лица или за осигурување на неговиот материјал и имот од штета. Доколку нуклеарниот оператор не ги осигура неговиот имот од штета преку осигурителните асоцијации тој ќе има поголем капацитет на располагање за осигурување од одговорност спрема трети лица. Оттука и предноста на меѓународниот режим на нуклеарна одговорност кој придонесува за хармонизација на националните правни системи за нуклеарна одговорност, но сепак остануваат значајни разлики во нивото на осигурителниот капацитет. Според одредени автори¹¹ во услови кога Европскиот пазар на електрична енергија сè уште не бил либерализиран нуклеарните оператори често биле во иста монополистичка позиција

¹⁰) Borre – Vanden, T., Shifts in governance in compensation for nuclear damage, 20 years after Chernobyl in Faure M., Verheij A (eds): Shifts in compensation of environmental damage, *Tort and insurance law*, vol.21, 2007, Germany, str. 294.

¹¹) Ibid

како и националните осигурителни асоцијации кои имале монопол на нивните национални пазари. Како што нуклеарните оператори стануваат поактивни на растечкиот конкурентен пазар, тие стануваат по осетливи на трошоците за покривање на нуклеарното осигурување.

Заклучни согледувања

Осигурителните компании, како единки, не би можеле да обезбедат надомест за сите барања што можат да уследат од еден нуклеарен инцидент, па како резултат на тоа клаузулите за исклучување на нуклеарниот ризик станале стандардни за осигурителните полиси. Со цел да не ја избегнат одговорноста спрема општеството во повеќе земји осигурителите се здружиле со цел да обезбедат максимален капацитет за обесштетување, таканаречени *insurance pools* или осигурителни пулови. Првите осигурителни пулови биле создадени во САД во 1956 година. Во текот на истата година, 1956 година биле формирани и првите европски осигурителни асоцијации, поточно Шведската и Британската асоцијација, а во 1957 година асоцијации биле формирани во Кралство Белгија, Кралство Данска, Република Финска, Република Франција, Република Италија, Кралството Норвешка и Конфедерација Швајцарија, во 1958 во Холандија, во 1959 година во Република Австрија и во 1960 година во Јапонија. Денеска работата на сите осигурителни пулови се заснова на неколку заеднички принципи кои ги образложивме во текстот.

За осигурителите денес постојат неколку проблематични области во поглед на неосигурливоста на некои од видовите на нуклеарна штета според меѓународните конвенции. Од концептот на нуклеарна штета воспоставен во интернационалниот режим на нуклеарна одговорност, за осигурителите осигурливи се: загубата на живот и личните повреди, штета нанесена на имот, економски загуби поврзани со претходно наведените видови нуклеарна штета, за штети кои ќе настанат во период од десет години од нуклеарниот настан. Од друга страна, следниве видови нуклеарна штета предвидени како надоместливи со интернационалниот режим на нуклеарна одговорност за осигурителите се проблематични како предмет на осигурување: повторно воспоставување на нарушувањата на животната средина, користење или уживање во животната средина и превентивни мерки, како и сите видови на нуклеарна штета што настануваат по 10 години од нуклеарниот инцидент.

Тенденција е нуклеарната индустрија да бара нови начини за покривање на своите обврски кои произлегуваат од нуклеарната одговорност. Тука ги вбројуваме државните пулови на оператори и обидот

да се воспостави меѓународен пул на оператори, но нивниот приказ и анализа ги оставаме како тема за посебна научена анализа. Во заклучокот само ќе кажеме дека со текот на времето се покажало дека трансферот на ризик константно се покажувал како најевтин метод што им стои на располагање на операторите за исполнување на нивните обврски.

БИБЛИОГРАФИЈА

Carroll, S., Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability, *Nuclear Law Bulletin* 81, 2008 (available on 12.09.2013 at:<http://www.oecd-nea.org/law/nlb/>);

Faure, M. G., Hartlief, T., *Insurance and expanding systemic risks*, OECD, 2003;

Faure, M., Verheij, A. (eds): Shifts in compensation of environmental damage, *Tort and insurance law, vol.21*, Germany, 2007;

Kobayashi, N., Umekawa, Y., Mikami, T., Okuda, S., Kobayashi, N., Umekawa, Y., Mikami, T., Okuda, S., *Insurance Law in Japan*, Kluwer Law International, Netherlands, 2011;

Pelzer, N., International Pooling of Operators' Funds: An Option to Increase the Amount of Financial Security to Cover Nuclear Liability?, *Nuclear Law Bulletin* No.79, Volume 2007/1, OECD –NEA, 2007;

Reitsma, M.S., Nuclear Insurance Pools: History and Development, in: *Nuclear Accidents: Liability and Guarantees*, OECD-IAEA, 1993;

Reitsma, M.S., *Nuclear Insurance Pools: Worldwide Practice and Development*, достапно на 12.12.2014 на http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/29/064/29064443.pdf;

Reitsma, M.S., Paris and Vienna nuclear liability Conventions: Challenges for insurers, презентирano на 5-та Меѓународна Конференција за нуклеарно мислење во земји со мали и средни електрични мрежи, Дубровник, Хрватска, 16-20 мај 2004;

Reitsma, M.S., Tetley, G.M., *Insurance of Nuclear Risks*, OECD/NEA (ed.), *International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook*, 10th Anniversary of the International School for Nuclear Law, Paris 2010;

Report of Japanese Government to IAEA Ministerial Conference on Nuclear Safety - Accident at TEPCO's Fukushima Nuclear Power Stations (transmitted by Permanent Mission of Japan to IAEA, 7 June 2011 and 12 September 2011);

Преглед на правни извори

1960 Paris Convention on Third Party Liability in the field of Nuclear Energy as amended 1964, 1982 and 2004, достапна на 12.09.2013 на <http://www.oecd-nea.org/law/Unofficial%20consolidated%20Paris%20Convention.pdf>

1988 Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention (IAEA Doc. INFCIRC/402).

1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage (IAEA Doc. INFCIRC/566 Annex);

Convention of 31st January 1963 Supplementary to the Paris Convention of 29th July 1960, as amended by the additional Protocol of 28th January 1964 and by the Protocol of 16th November 1982 (“Brussels Supplementary Convention”);

Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage, adopted on 12 September 1997 by a Diplomatic Conference held 8-12 September 1997, opened for signature at Vienna on 29 September 1997 at the 41st General Conference of the International Atomic Energy Agency;

Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage, adopted by a Diplomatic Conference, 8-12 September 1997, opened for signature at Vienna on 29 September 1997 at the 41st General Conference of the International Atomic Energy Agency.